

Bendruomenė ir socialinės jaunimo problemos: istorinė lyginamoji analizė

Monika Urmonienė

*Kauno technologijos universitetas,
Socialinių mokslų fakultetas,
Sociologijos katedra,
K. Donelaičio g. 20,
LT-44239 Kaunas*

*Lietuvos teisės universitetas,
Socialinio darbo fakultetas,
Socialinio darbo katedra,
Valakupių g. 5,
LT-10101 Vilnius,
el. paštas umonika@delfi.lt*

Istoriniu lyginamuoju požiūriu analizuojamos socialinės jaunimo problemos, jų aktualumas visuomenėje bei sprendimo galimybės. Bendruomenė ir bendruomeniškumo aplinka jaunimui būtina kaip socializacinio atsiskleidimo sąlyga ir jaunimo problemų sprendimo reguliacinis veiksnys. Sprendžiant socialines jaunimo problemas bendruomenės dalyvavimas istoriškai kito. Šioje kaitoje skirtingą įtaką turėjo visuomenės, tautos elito ir bendruomenės veikla. Keitėsi jaunimo socializacijos agentai ir jų referentiško poveikio būdai, tačiau pagrindinės jaunimo problemos siejosi su socialinės atskirties veiksniais, stumiančiais jaunimą į marginalią būseną. Visuomenės, tautos elito ir bendruomenės intervencijos mastas, sprendžiant jaunimo problemas, priklausė nuo skirtingo susitelkimo, susvetimėjimo ir socialinės kontrolės lygmens.

Raktažodžiai: bendruomenė, jaunimas, marginalizacija, socialinės problemos

IVADAS

Paprastai suvokiama, jog bendruomenė sudaryta iš tam tikro skaičiaus individų, kurie turi ką nors bendra – bendrą kalbą, bendrą koncepcinę sąrangą – ir ką nors bendrai kuria: naciją, polį, instituciją [5:9]. Vienas svarbiausių bendruomenę apibūdinančių bruožų, kuriam skiriama dėmesio šiame straipsnyje, yra bendra jos narių gyvenamoji vieta (t. y. gyvenimas bendroje teritorijoje), kur bendruomenės nariai gali dažnai bendrauti. Kaip tik gyvenamojoje vietoje ky-la buitinių, socialinių ir ekonominių reikmių visuma, kuri paprastai sėkmingai sprendžiama susitelkus bendruomenės nariams. Iškilus problemoms bendruomenėje, jos narių susitelkimas yra ypač svarbus, nes aplinka, kurioje gyvena bendruomenė, jos pačios kuriama. Bendruomenės kuriama aplinka ypač svarbi jauniems žmonėms, kuriuos, pasak R. Dahrendorfo, „*anapus ekonomikos, visuomenės paribiuose esantys žmonės, spinduliuoja keistą magnetizmą, itin traukiantį jaunimą. Jų kultūra pradeda įtraukti visus kitus tarsi disko muzikos garsai*“ [2: 8].

Nūdienos visuomenės nuomone, bene reikšmingiausias bendruomenės privalumas yra tai, kad bendruomenėje žmogus pilniau išgyvena gyvenimo vertę, prasmę, nes daug dažniau jis jaučiasi reikalingas, vienintelis, nepakartojamas. Šie su bendruomene susiję išgyvenimai ypač svarbūs jaunam žmogui, kurio išgyvenimų ir asmens tapatumo paieškos būseną galima apibūdinti kaip būseną, kuri apima atvykusį į nežinomą miestą. Jaunam žmogui norisi viską patirti, atrasti savo kelią. Ir šiuo laikotarpiu labai svar-

bu, kad jaunas žmogus ne jaustųsi nereikalingu išbrovėliu visuomenėje, o taptų lygiateisiu bendruomenės nariu, kuriam sudarytos galimybės atskleisti save. Tai pabrėžiant, galima pritaikyti filosofo Alfonso Lingio mintį „*daiktą mums naudingą daro ne jo prigimtis, ne savybės, siejančios jį su natūralia terpe, bet tai, kas atsiskleidžia, kai daiktas priimamas į mūsų susidarytą bendruomenę*“ [5: 18]. Apibendrinant šias mintis galima daryti išvadą, kad bendruomenė ir bendruomeniškumo aplinka jaunimui būtina kaip socializacinio atsiskleidimo sąlyga ir jaunimo problemų sprendimo reguliacinis veiksnys.

O kaip gi kito problemos, su kuriomis susidurdavo jaunimas, bei kaip šios problemos spręstos ir sprendžiamos bendruomenėje?

BENDRUOMENINIO JUDĖJIMO IR JAUNIMO PROBLEMŲ SPRENDIMO BŪDŲ ISTORINĖS PARALELĖS

Analizuojant XIX a. pabaigos – XX a. pradžios istorinius šaltinius galima pastebėti, kad svarbiausios šio laikotarpio jaunimo problemos buvo ekonominis skurdas, žalingi įpročiai (alkoholio vartojimas) ir išsimokslinimo siekimas, kurių sprendimui daug dėmesio skyrė visuomenė ir ypač inteligentija, kurios daugumą sudarė dvasininkai.

Vyskupas Motiejus Valančius mokyklą laikė svarbia jaunosios kartos ugdymo priemone. M. Valančiaus rūpesčiu Lietuvoje susikūrė platus pradinų mokyklų tinklas. Iš kunigų vyskupas reikalavo pramokyti visus rašto, draudė tuokti beraščius. Vyskupo

nuomone, „*juo tik protas silpnėnis, tuo žmogus nedoresnis*“ [11: 298]. O ugdymas pirmiausiai remtinąs giliu tikėjimu. Žinios padedančios žmogui siekti gerovės. Tačiau žinojimas negalės padaryti žmogaus laimingo ir doro, jeigu jo siela nepripildyta gilaus tikėjimo, nes jis esąs toji terpė, kurioje žinios įgyjančios prasmę. Švietimas skatino ir blaivesnės gyvenimos ilgesį. M. Valančius gerai suprato, kad smuklės ir girtavimas buvo caro valdžios ir dvarininkų priemonė laikyti žmones paklusnius. Čia jis išvelgė didelį pavojų tautai ir žmonių dorovei, todėl ėmėsi kurti blaivybės sąjūdį. Blaivybės idėją Lietuvoje dar iki vyskupo M. Valančiaus puoselėjo kunigas Ignacas Štachas (mirė 1854 m. ir palaidotas Šiaulių miesto kapinėse). Tačiau šią idėją paversti plačiu sąjūdžiu pavyko tik M. Valančiui [8: 50]. Blaivybės sąjūdžio sėkmingos veiklos pagrindu galima laikyti vyskupo iškeltus blaivybės motyvus. Jis kvietė žmones blaiviam gyvenimui vardan didžiausių žemiškų jausmų: sveikos, darnios šeimos, kurioje augtų sveiki, protingi ir geri vaikai. Juk blaivus tegali būti toks žmogus, kurio širdis pripildyta meilės ir tikėjimo šventais gyvenimo dalykais [11: 299].

1905 m. pabaigoje Marijampolėje daktaras K. Grinius įkūrė švietimo draugiją „Šviesa“, prie kurios veikė pradžios mokykla ir suaugusiųjų kursai. 1905 m. kunigo J. Staugaičio įsteigti Šv. Kazimiero globos namai išplėtė globos ir labdaros veiklą – švietė jaunimą, plėtojo dorinį ugdymą [1: 8].

Katalikų inteligentų iniciatyva 1906 m. pradžioje įkurta „Žiburio“ draugija. Pirmuosiuose šios draugijos įstatuose jai keliami dveji uždaviniai: „*Lietuvius padaryti gerais lietuviais ir gerais katalikais*“. Tiems uždaviniams įgyvendinti numatytos trejos priemonės: švietimo, kultūros ir labdaros. Įstatuose išdėstyta ir gana plati veiklos programa: pradžios, specialiųjų ir vidurinių mokyklų kūrimas, suaugusiųjų švietimo kursų rengimas, bibliotekų, skaityklų, vaikų darželių bei prieglaudos namų steigimas, visų mokslo šakų talentingų moksleivių šelpimas, skaitymų ir mokslinių pašnekesių organizavimas, tautiškos ir krikščioniškos spaudos rėmimas [8: 96].

Kaimo jaunimas pirmiausia pradėjo burtis Švabiškyje. 1930 m. kovą sušauktas Švabiškio evangelikų jaunimo draugijos steigiamasis susirinkimas. Nutarta steigti giedojimo, sporto, vaidybos ir muzikos sekcijas. Netrukus įsteigtas ir draugijos knygynėlis, išrašyta laikraščiu. Nepriklausomai veikusi 6 metus, 1936 m. ši draugija prisijungė prie „Radvilos“ draugijos ir tapo šios draugijos Švabiškio skyriumi [6: 17].

Lietuvos evangelikų jaunimo „Radvilos“ draugija – nepolitinis, dorovinio bei kultūrinio lavinimosi protestantų pasaulėžiūros evangelikų jaunimo susivienijimas, kuris įkurtas 1931 m. gruodžio 20 d. Šią draugiją sudarė tik lietuviai, daugiausiai evangelikai reformatai. „Radvilos“ draugijos veiklos šūkis – do-

rinkis ir švieskis. Manyta, kad šiais laikais reikia ne vien dorintis, bet ir šviestis. Juk ir geriausios širdies žmogus, bet gyvenime nenusimanąs, proto neapšvietęs, kartais ne iš blogos valios patenka į tokią įtaką ar į tokias gyvenimo sąlygas, kur jis ne tik sau, bet ir kitiems padaro daug žalos. Juk nors širdis ir pilna gražiausių jausmų, bet jei galvoj tamsu, tai dažnai ir geriausi troškimai perniek. Tačiau mokslas ir šviesa yra tik įrankiai geram ar blogam tikslui siekti. Jei apsišvietęs yra doras žmogus, jis mokslą visada panaudos geram tikslui. Bet jei apsišvietęs neišauklėtas, žemos doros žmogus, jis mokslą lengvai gali panaudoti žemesniems įgeidžiams tenkinti [6: 26].

ŠIUOLAIKINIS BENDRUOMENINIS JUDĖJIMAS IR JAUNIMO PROBLEMŲ SPRENDIMAS BEI ISTORINĖS SAŠAJOS

Pristatant svarbiausias šiuolaikinio jaunimo problemas verta atsizvelgti į paties jaunimo vertinimą bei vietos savivaldos bendruomenėse socialinę paramą jaunimui teikiančių specialistų nuomonę.

2003 m. pagal „Socialinės analizės grupės“ parengtą metodologiją buvo atliktas Vilniaus miesto jaunimo sociologinis tyrimas, kuriame dalyvavo 15–29 m. 605 respondentai, gyvenantys 20 Vilniaus miesto seniūnijų. Remiantis šio tyrimo duomenimis, svarbiausios šiuolaikinio jaunimo problemos, Vilniaus jaunimo nuomone, yra narkotinių medžiagų vartojimas (14,4%), pinigų trūkumas (8,4%), nedarbas (8,4%), problemos, susijusios su mokslais/studijomis (6,6%), ir nesutarimai su tėvais/šeimoje (6,4%) [10].

2002 m. šio straipsnio autorė atliko sociologinį tyrimą, kurio respondentai buvo apskričių administracijos, rajono/miesto savivaldybių ir nevyriausybių organizacijų darbuotojai, teikiantys socialines paslaugas jaunimui ($n = 318$). 76,4% tyrimo respondentų buvo moterys, 21,7% – vyrai, 1,9% – į šį klausimą neatsakė. 60,7% tyrimo respondentų darbo sprendžiant jaunimo problemas stažas buvo 7 ir daugiau metų. Tyrimo respondentų nuomone, pagrindinės jaunimo problemos yra nedarbas (71,7%), skurdas (68,9%), konfliktai šeimoje (59,7%), piktnaudžiavimas alkoholiu bei narkotikais (58,5%) ir netinkamai leidžiamas laisvalaikis (40,3%). Šie duomenys įgalina daryti išvadą, kad vertinant jaunimo problemų aktualumą jaunimo ir jiems teikiančių pagalbą specialistų požiūriai beveik sutapo.

Šiuo metu jaunimui pagalbą bendruomenėje dažniausiai suteikia pedagogai (65%), socialiniai darbuotojai (51,4%), socialiniai pedagogai (42,1%) ir psichologai (32,2%).

Jaunimui dažniausiai suteikiama pagalba – individualus konsultavimas (88,6%), materialinė parama (41,7%), pagalba įsidarbinant (11,1%) ir pagalba įgijant profesiją (10,7%). Be šių pagalbos formų, tyri-

mo respondentai nurodė ir Lietuvoje vykdomas prevencines programas (Nusikalstamumo prevencijos, „Mokykla be narkotikų“, „Tėvai prieš narkotikus“, „Sniego gniūžtė“ ir „Noriu būti“).

Šiame straipsnyje jau minėto Vilniaus miesto jaunimo sociologinio tyrimo respondentai svarbiausius dalykus, kuriems turėtų skirti dėmesio Vilniaus miesto valdžia, norėdama padėti jaunimui, nurodė jaunimo užimtumą (17,4%), įdarbinimo programas (11,1%), švietimą (9,5%), žalingų įpročių prevenciją (5,2%) ir laisvalaikio užimtumą (5,1%) [10].

Sprendžiant socialines jaunimo problemas vien specialistų darbo ir idėjų nepakanka, vienas svarbiausių dalykų yra paties jaunimo dalyvavimas ir nuomonės apie galimus problemų sprendimo variantus išsakymas. Tačiau šio straipsnio autorės atlikto tyrimo duomenimis, svarbiausia problema, su kuria susiduria pagalbą jaunimui teikiantys specialistai, yra abejingas jaunų žmonių požiūris į jiems teikiamas paslaugas (56,7%). Galima manyti, kad dėl abejingo jaunimo požiūrio į jiems teikiamas paslaugas ir motyvacijos dalyvauti pagalbos procese trūkumo specialistams atrodo, jog jų teikiamos paslaugos daro tik trumpalaikį poveikį (taip mano 51,7% tyrimo respondentų). Apibendrinant šiuos tyrimų rezultatus, galima teigti, kad jaunam žmogui norint kuo aktyviau įsitraukti į bendruomenę, svarbus abipusis bendradarbiavimas, nes nežinodami apie tam tikros socialinės grupės gyvenseną, vertybes bei lūkesčius, bendruomenės nariai gali neadekvačiai vertinti socialinės grupės narius bei jų elgesį.

Neadekvatus tam tikros socialinės grupės ar reiškinių suvokimas gali tapti vienu marginalizacijos veiksnių, kuriam būdinga:

Negatyvumo aspektas. Neadekvačiai suvokiamos socialinės grupės nariai dažniausiai apibūdinami neigiamais teiginiais – jie siejami su dvasiniu ar doroviniu nuopoliu, deviacija, nukrypimu nuo socialiai „priimtinių“ normų. Dažnai pabrėžiamos tik neigiamos šiai grupei priskiriamos socialinės ir psichologinės charakteristikos.

Konfrontacijos aspektas. Ši socialinė grupė dažnai priešpastatoma „normaliai“ visuomenės daliai, kuriai priskiriamos teigiamos charakteristikos. Ši konfrontacija įteisina „normalios“ visuomenės dalies pozicijas ir veiksmus socialinėje aplinkoje (jų išpažįstamą pasaulėžiūrą, vertybes, normas).

„Atvertimo būtinybė“. Neadekvatus socialinės grupės suvokimas sukelia psichologinę, socialinę ir emocinę reakciją, kuria bandoma užslopinti prieštaravimą „normaliai“ visuomenės daliai. Todėl siekiama auklėjant, įtikinėjant, baudžiant ar kitomis priemonėmis pakeisti šios grupės narių pažiūras bei elgesį [4: 125–126].

Šie suvokimo aspektai ypač reikšmingi jaunimui, nes nuo visuomenės ir artimiausios jauno žmogaus

aplinkos (šeimos, bendruomenės) požiūrio priklauso jauno žmogaus asmenybės ir vertybių sistemos formavimasis. Todėl abipusio bendradarbiavimo dėka turėtų būti sukurta bendruomenė, kurioje, pasak J. Gardnerio, „bendruomenės nariai elgiasi vienas su kitu humaniškai, gerbia individualius skirtumus ir vertina kiekvieno asmens vientisumą. Gera bendruomenė puoselėja bendradarbiavimo ir bendrumo atmosferą. Nariai pripažįsta, kad jiems reikia vienas kito. Yra priklausomumo ir tapatumo jausmas, abipusės atsakomybės dvasia. Bendruomenė yra pagrįsta rūpinimusi, pasitikėjimu, komandiniu darbu, ją jungia tvirta ir efektyvi bendradarbiavimo, bendravimo ir konfliktų sprendimo sistema“ [3: 247].

IŠVADOS

Istoriškai vertinant skirtingų kartų jaunimo problema ir jų sprendimo būdus bendruomenėje, mano manymu, galima išryškinti kai kuriuos socialinius dėsningumus. Įsidėmėtina, kad savotišku raktu „suartinant“ skirtingų kartų jaunimą lydinčias problema ir jų sprendimo būdus bendruomenėje gali būti R. Dahrendorfo žodžiai, nusakantys, kad politines reformas įgyvendinti užtenka 6 mėn., ekonominę reformą galima įvykdyti per 6 m., o mentaliteto, gyvenimo stiliaus keitimui gali prireikti kelių kartų. Taigi hipotetiškai galima teigti, kad bendruomenės požiūriai, tradicijos, socializuojančios veiklos stiliai spręsti jaunimo problemas gana ilgo laikotarpio lygmenyje mažai kinta. Atkreipus dėmesį į Amerikos sociologo W. Ogborno (W. Ogburn) kultūros lago, **lagas** (angl. *lag, timelag*) – laiko intervalas tarp dviejų tarpusavyje susijusių ekonominių reiškinių, pvz., laikotarpis, reikalingas netikėtai išaugusiai paklausai visiškai patenkinti [9: 17], teorijos nuostatas, tai ekonomikos, technikos pokyčiai aplenkia permainas kultūros srityse. Toks vėlavimas išplaukia iš socialinių problemų ir konfliktų, kuriuose pasireiškia socialinių institutų (nagrinėjamoju atveju – bendruomenės) negebėjimai derintis prie minėtų socialinių pokyčių.

Šiuolaikinis bendruomeninis judėjimas, ypač žalingų įpročių įveikimo srityje, nostalgiskai, tiek formos, tiek turinio požiūriu, orientuotas į XIX–XX a. švietėjiškas tradicijas. Tiesmukiškas istorijos pakartojimas, pvz., bandant tęsti vyskupo M. Valančiaus blaivybės sąjūdžio idėjas, nėra veiksmingas. Nagrinėjant nesėkmių priežastis, galima atkreipti dėmesį į tai, kad ženkliai pakito socialinė aplinka, kuri „nepriima“ senų švietėjiškų veiklos formų. Kita vertus, jaunimo problemos, nepaisant praeinančių šimtmečių, struktūriškai liko panašios.

Literatūra

1. Barkauskaitė M., Griepėdienė V. *Vaikų globos ir rūpybos Lietuvoje istorinės pedagoginės raidos apžvalga*. Vilnius, 1998.
2. Dahrendorf R. *Modernusis socialinis konfliktas. Esė apie laisvės politiką*. Vilnius, 1996.
3. Denhardt R. B. *Viešųjų organizacijų teorijos*. Vilnius, 2001.
4. Kraniauskas L. Du jaunosios kartos portretai: inkvizicinis mitas ir argumentacijos stoka. *Socialinės grupės: raiška ir ypatumai*. Vilnius, 1998.
5. Lingis A. *Nieko bendra neturinčiųjų bendrija*. Vilnius, 1997.
6. *Mūsų jaunimo vadovas*. Lietuvos evangelikų jaunimo „Radvilos“ draugijos leidinys. Red. A. Šlikas. Biržai, 1939. Nr. 1.
7. Ogburn W. *Social Change*. New York, 1922.
8. Prunskus V. *Katalikų socialinė mintis Lietuvoje*. Lietuvos katalikų mokslo akademija. Vilnius, 1995.
9. Vaitkevičiūtė V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. L–Ž. Vilnius, 2000.
10. *Vilniaus miesto jaunimo sociologinis tyrimas*. Tyrimo ataskaita. Vilniaus arkivyskupijos jaunimo centras. Vilnius, 2003.
11. Zaborskaitė V. Motiejus Valančius – politikas ir pedagogas. *Motiejus Valančius iš arti ir iš tolo*. Vilnius, 2001.

Monika Urmonienė**COMMUNITY AND SOCIAL PROBLEMS OF YOUTH: COMPARATIVE-HISTORIC ANALYSIS****S u m m a r y**

The many expressions of community that have been derived vary from alternative and utopian communities to traditional villages and urban localities. Community change is critical to youth development – indeed young people do not grow up in programs but in community.

The author of the paper carried out an empirical research in 2002. Social workers, teachers, psychologists, workers of agencies of child's rights protection, workers of local municipalities and nongovernmental organizations of Lithuania dealing with problems of youth were respondents of this research. In the opinion of respondents, the vitally important problems of young people in Lithuania are unemployment (71.7%), poverty (68.9%), addictions (58.5%) conflicts in the family (59.7%) and bad time spending at leisure (40.3%). Social workers (51.4%), teachers (42.1%), psychologists (32.2%) are those who help youth in solving the problem. Essential forms of services for youth are professional training (10.7%), help in searching for a job (11.1%), benefits (41.7%) and casual work (86.6%).

Key words: community, youth, marginalization, social problems